

ГОРАН ВОЙНОВИЧ СМОКИНЯТА

Društvo slovenskih pisateljev
Slovene Writers' Association

Тази книга излиза с подкрепата на *Trubar Foundation* към Асоциацията на словенските писатели, Любляна, Словения.

Та книга је била објављена с помоћју Trubarjevега склада при Друштву словенских писателјев, Ljubljana, Slovenija.

traduki

Интеграцията и външните работи на Република Австрия, Министерството на външните работи на Федерална република Германия, Швейцарската културна фондация *Про Хелвеция*, Австрийското сдружение на преводачките и преводачите по възложение на Федералното министерство за изкуство, култура, държавна администрация и спорт на Република Австрия, Гьоте-институт, Словенската агенция за книгата, Министерството на културата на Република Хърватия, ресор *Култура* в правителството на Княжество Лихтенщайн, Фондацията на Лихтенщайн за култура, Министерството на културата на Република Албания, Министерството на културата и информацията на Република Сърбия, Министерството на културата на Румъния, Министерството на културата на Черна гора, Министерството на културата на Република Северна Македония, Министерството на културата на Република България, Лайпцигският панаир на книгата и фондация *С. Фишер*.

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана под никаква форма или начин, електронен или механичен, включително фотокопиране, записване или чрез каквито и да е системи за съхранение на информация, без предварително писмено разрешение – с изключение на кратки цитати, включени в критически статии и рецензии.

Copyright © Beletrina Academic Press, 2016
www.beletrina.com

Copyright © of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

Figa
Goran Vojnović

Смокињата
© Горан Войнович, автор, 2021
© Лиља Мързликар, преводач, 2021
© Живко Петров, художник, 2021
© ICU, изгатаел, 2021

ISBN 978-619-7153-77-4

ГОРАН ВОЙНОВИЧ СМОКИНЯТА

ПРЕВОД ОТ СЛОВЕНСКИ **ЛИЛИЯ МЪРЗЛИКАР**

София, 2021

на тях

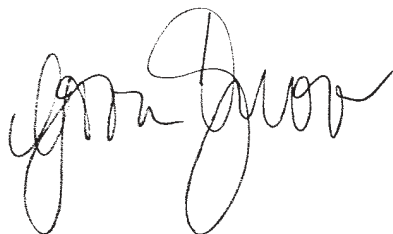
Драга ми читателко, драги ми читателю,

Нред теб е книга, която завърших преди пет години и я посветих на синовете си, които се родиха точно по времето на нейната поява. Тогава си мислех, че ако някога прочетат тази книга, ще им бъде вероятно по-лесно да разберат и мен, и моя свят. Представях си, че сигурно биха пожелали да разберат света на баща си така, както сега на мен ми се иска да проумея оня, в който съм роден аз. А пет години по-късно вече копнея единствено някой ден, когато синовете ми пораснат, да съхранят у себе си своето детско желание за разбиране също тъй силно, както е то днес, когато все още откриват този наш чудесен свят. Забелязвам, че мнозина възрастни са изгубили това свое желание и вече не изпитват нужда да разбират нито миналото, нито настоящето. Забелязвам, че мнозина възрастни не четат книги и даже са забравили за какво служат те. Забелязвам, че нямат и най-малка представа какво неоценимо богатство е това, че сега аз, словенският писател, мога да си говоря с теб,

моя български читател, който живееш в чужда за мен среда и говориш непознат за мен език. Винаги, струва ми се, в живота е била по-голяма числеността на ония, които въобще не подозират, че тъкмо благодарение на литературата ти можеш да опознаеш и разбереш и мен, и моя свят. Те, това мнозинство, не се вълнува, че с помощта на литературата ние разговаряме, че чрез нея ние се срещаме и споделяме нашите впечатления, познания, чувства. Те нямат представа колко са важни връзките между писателите и читателите. Не знаят, че повече от всичко друго на този свят точно тези връзки обединяват хората в това, което наричаме човечество. Ние пък, знаещите това, не спираме да си пишем и да четем тези наши писма. Ние, знаещите това, сме.

Драга ми читателко, драги ми читателю, благодаря ти, че си.

Горан Войнович
януари 2021

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Goran Voinovich', written in a cursive, flowing style.

I

Комисар Ристо Марянович посрещна бъдещия управител на горското стопанство Александър Джорджевич през 1955 г. в Бује така, както подобаваше в неговия край. Той постла бюрото в кабинета си и постави отгоре му всички вкуснотици, които жена му Йована беше донесла със себе си от Ужице. Прословутият ужишки каймак, дуван чварци*, сурова наденица, бекон, люта кайсиева – всичко това очакваше Александър, който наистина беше пристигнал от братска Словения, но съдейки по името му, бе човек от неговия край, с когото ще може да се размени по някоя дума на родния език. Ристо едва беше заел както трябва мястото на комисар в Северна Истрия, а вече изпитваше носталгия по родния край и бе разбрал, че в скъпата му Югославия живеят и чужденци, които – въпреки почти разбираемия им език – все пак си остават непонятни. Странни бяха тези хора тук, в Бује. Ристо гледаше да ги избягва и вместо да им диша във

---

* Трудоемки за приготвяне пръжки – местен сръбски специалитет. Б. пр.

врата, да включва подходящите в партията, а неподходящите да изключва от обществения живот, оставяше ги да вървят по собствения си път и се стараше да имат колкото се може по-малко вземане-даване с него, а той на свой ред с тях. Щом му съобщиха, че от Любляна ще дойде млад мъж на име Александър Джорджевич, новината го зарадва така, сякаш му бяха съобщили за посещение на Йосип Броз Тито. Нещо му подсказваше, че Александър веднага ще разбере какво не е наред с хората в Бује и Ристо ще може да сподели с него онова, което не биваше да се говори в света на братството и единството; че също като него и Александър ще забележи как с тези хора нито можеш да разговаряш по братски, нито по братски да се напиеш, нито да се посбиеш; че и той самият ще проумее как с тези хора нищо не може да се направи за социализма и ще разбере, че е по-добре да ги оставят на мира и да не пъдят Бог от чудатите им глави. Ристо се надяваше да не се налага да се преструва пред Александър, че ден и нощ се бори за напредъка на отечеството, а спокойно ще може да му признае, че предпочита да се спотайва в кабинета си, да заключва вратата и да се прави, че го няма; да си пие кайсиевата и да разсъждава за родния край и за това, че стига да му се удаде възможност, веднага би избягал обратно в гората при партизаните; че военната смелост вече го е напуснала и сега, по време на мира, се е превърнал в нещастник; че все чака да се стъмни, за да се шумугне след това нелегално в града – града, който иначе предвожда, но сега пълзи из него като контрабандист през войната; че се бои и от тези жители на Истрия повече, отколкото от немците когато и да е било. Всичко това Ристо искаше да каже на Александър, макар да знаеше, че веднъж щом седнат един срещу друг, трудно ще намери правилните думи; че въобще не познава този Александър, той е по-млад от него, идва от Любляна и може би е ед-

накво странен като хората в Буйе. Когато попрекалеше с пиенето, Ристо си мислеше и за това, че вероятно вече въобще няма нормални, нему подобни хора; че сега и в Ужице всички са различни; че както тук, така и там те оставят да говориш и никога не те прекъсват, а само те гледат с широко отворени очи, та не можеш да разбереш какво си мислят в действителност. Може би никъде вече няма никого, размишляваше Ристо, на когото да може да признае, че се страхува от така отворените очи, в които затъва като в плаващи пясъци, никого, на когото той, политическият комисар, член на комунистическата партия, да може да признае, че се страхува от хората, които само стоят пред него и го слушат. Затова Александър Джорджевич беше последната му надежда, той трябва да може да разбере всичко това, той трябва да знае за какво говори Ристо, понеже е наш човек, а нашите хора разсъждават и виждат нещата по същия начин.

Но докато чакаше нетърпеливо в кабинета си пристигането на Александър, похапваше от подготвените мезета и пресушаваше лютата си кайсиева, Ристо, разбира се, не можеше да знае какъв човек се крие зад познатото звучащото име. Не можеше да знае, че Александър Джорджевич изобщо не е типичен представител на рода си, понеже въобще не беше от рода, за който подсказваше името му. Роден в Нови Сад през 1925 година, Александър първоначално носел фамилията на майка си, медицинската сестра и книжарка Естер Алехин, а по думите на майка му бил кръстен на баща си. Но освен че баща му произхождал от Украйна, казвал се Александър и също като него и той имал гъсти, буйни вежди – нещо, в което ядро ми се съмняваше до смъртта си – никога нищо повече не узна. За Естер, която наследила от баща си Моше малка книжарница в Нови Сад, войната започнала много преди там да стъпят първите нацисти, а борбата ѝ за

свобода – доста по-рано от тази на активните борци, които историята ще запамети. Навъсената и гърждовна пролет на 1937 г. ѝ била достатъчна, за да съблазни зъболекаря Милорад Джорджевич, да го накара да се ожени за нея, след което като госпожа Джорджевич да напусне без обяснение новия си съпруг и родния си град със сина си Александър Джорджевич и да се премести в Белград. В Белград дошла като Бранислава, за пръв път започнала да работи като медицинска сестра, за което била учила, и се представяла на всички като вдовицата на Милорад. Ходела дори на църква и палела свеци за него, а малкият Александър трябвало да се научи да се моли за успокоението на душата на своя недействително покоен недействителен баща и да привлича погледите на белградските госпожи, изпълнени със съжаление, а всичко това само за да може образът на госпожа Джорджевич и сина ѝ пред църковния олтар да се вреже колкото се може по-дълбоко в паметта им. Всичко в живота на Естер Алехин, или Бранислава Джорджевич, било обмислено и подчинено на една простичка цел – да оцелеят без унижения и преследване. Моята прабаба не се чувствала длъжна да се представя пред когото и да било с истинското си име, пред никого не изпитвала нужда от искреност, никой не бил заслужил да я опознае такава, каквато била под маската. Тя презирала този свят, който не се стараел да поприкрие тривиалната си омраза към всичко различно, и с особена наслада открито го лъжела и се преструвала пред него, че е точно такава, каквато този низък свят искал тя да бъде. Израела своята роля на една от тях, всеотдайно възприемала като свои страховете и предразсъдъците им, примитивността и неукостта им. Като хамелеон тя приемала образа на средата, която ненавиждала, усмихвала се любезно и се кланяла, като от ден на ден все повече се усъвършенствала в своята престореност,

докато накрая не се изгубила в нея онази хитра, пресметлива и гледаща със снизхождение към света Естер Алехин, която вкъщи четяла тихо на немски Йозеф Рот на малкия Александър, изгубила се нейде зад фалшивия образ на обезверената Бранислава Джорджевич, която ужасено обяснявала на своите обожатели, че омъжената веднъж жена е завинаги омъжена жена и те би трябвало да се срамуват от грешните си помисли. Но дори и такава, Бранислава Джорджевич не могла да потисне в себе си страха на Естер Алехин, щом видяла първата нацистка униформа в града, чула за необяснимото изчезване на доктор Щиглиц, а сетне до нея стигнал слухът, че на стария белградски панаир нощем нещо се случва. Страхът изпъдил Бранислава Джорджевич от Белград, където никои не я застрашавал и заплашвал, нито пък някой знаел тайната ѝ, но страхът на Естер Алехин бил голям, а желанието ѝ за оцеляване – още по-голямо, та така през февруари 1942 година Бранислава и Александър Джорджевич пристигнали в окупираната от италианците Любляна, а от тях по някаква причина Естер се страхувала по-малко, отколкото от немците. Освен това и словенците ѝ се стрували по-малко страшни от сърбите, най-вече защото Любляна била още по-далеч от Нови Сад, а и сред словенците със сигурност били по-малко тези, които биха могли да познават тайната ѝ. Страхът ѝ обаче не изчезнал с идването ѝ в Любляна, нещо повече, увеличил се, тъй като словенците се взирали в нея с подозрителност, подобна на онази, с която местните в Буе ще се взират тринайсет години по-късно в Ристо Марянович. Това беше подозрителност към чужденците, но Бранислава не можеше да прецени какво точно виждат в нея люблянчаните и в какво я обвиняват погледите им. Затова Естер Алехин се спотайвала още повече в Любляна. Изпълнявала мълчаливо задълженията

си в болницата, а след работа се затваряла в скромния си дом. Не ходела на разходки из града, не ходела на църква, не ходела на пазар и въобще не излизала сред хората, не се опитвала да приеме нова роля, не искала да бъде част от тълпата, тъй като тази тълпа ѝ била толкова чужда, че това надминавало артистичните ѝ умения. Действително вечер Александър учел майка си на словенски, езика, на който говорел със съучениците си, но тя не проговорила на този език с никого. Учил я също и на италиански, езика, който говорили в училище, а тя него – на немски, който била научила от баща си. Беше езикът на врага, но и езикът, на който е писал Йозеф Рот, обясни му тя. На този свят няма нищо еднозначно, говореше му жената, която гледеше на полуделия свят с различни очи. Войната не бе разделила света у тях нито на добри и лоши, нито на наши и техни, войната раздели окончателно света на нея и на Александър, от една страна, и всички останали – от друга. И тя от ген на ген водеше тази своя война, винаги нащрек, вечна пленница на страха на Естер Алехин. Страхът, който се породи у нея през далечната 1936 година в Нови Сад, когато някакъв мъж влезе в книжарницата ѝ и каза, че няма дълго да продължи това едни да разлистват книги, а други да копаят ниви, че скоро ще гойде новият ред. Тези стракове нарастваха у Естер Алехин през цялото време, и в Любляна тя не позволяваше вечер на Александър да светва лампата, започваше да шепне, вървеше все по-бързо от болницата до вкъщи, а щом през зимата нощта се спуснеше още рано следобед, тя тичаше по люблянските улици, тичаше чак до апартаментата си, заключваше вратата и се облягаше от вътрешната ѝ страна, все едно зад нея бяха преследвачите ѝ. Късно през 1944 година, когато в Любляна вече бяха на власт немците, Александър се върна вечерта от училище и откри Естер да лежи пред вратата на апар-

таментата. Стърцето ѝ не бе устояло на страха и тя се бе строполила пред заключената врата, наскреж Любляна, на която не ѝ пукаше за нея, която не познаваше тайната ѝ, не я разбираше, както не можеше да разбере и от какво толкова се страхува тя, Бранислава Джорджевич, бившата собственичка на книжарница, вдовицата на Милорад Джорджевич, медицинската сестра, която вършеше образцово своята работа в болницата в Любляна. По това време обаче неизяснените смъртни случаи бяха често явление и те не обезпокояваха никого; никой не бе изненадан от инфаркта на младата жена, на никого в тези необикновени времена това не му се струваше необичайно. Дойдоха, изказаха своите съболезнования на Александър и продължиха по своя път, а него го оставиха сам в апартамента, в който той не смееше да запали лампата и да говори другояче освен шепнешком, за да не би случайно да изплаши покойната си майка.

В самотния комисар Ристо Марянович, който през 1955 година в Буйе го посрещна с остатъци от каймак, пръжки, сушено говеждо месо и почти празна бутилка ракия, Александър Джорджевич разпозна останките на света, който бе изплашил Естер Алехин; светът, който трябваше да бъде негов, само че бе всичко друго, но не и това; светът, който в еднаква степен предизвикваше презрението и страха му. Той, Александър Джорджевич, чужденецът с близко по звучене име, в когото Ристо Марянович виждаше свой бъдещ приятел и сродна душа, не можеше да бъде по-неподходящ за приятел на този нещастен човек. Ристо навярно схвана това още щом Александър влезе в кабинета му. Имаше нещо в поведението му, в сериозността и мъчаливостта му, в търпеливото изчакване да заговори Ристо, в учтивото му говорене на *вие*, във всичко. Още един, помисли си разочарован Ристо,

още един от тези чужди, непонятни за него хора, още един, от когото ще се крие и когото ще избягва. Той премери с поглед Александър, който стоеше на вратата и чакаше инструкции, отпи последната глътка от своята кайсиева, след което стана и тръгна към вратата.

– Хайде. Колкото по-рано ти намерим място за нощувка, толкова по-добре и за двамата ни.

Ристо поведе Александър към къщата през улицата, която се намираше на долния край на главния площад. Ристо отвори вратата и влезе.

– Нямам ключове, но не ти и трябват. Никой няма да се бута при теб. По-скоро ще бягат от теб.

Показа му кухнята, банята и спалнята. Отвори гардероба, който бе пълен с грехи.

– Ако имаш нужда от място, може това да го преместиш или изхвърлиш.

Ристо свали няколко грехи от закачалките и ги пусна на гъното на гардероба...

– Чие е това? – попита го Александър.

– Това? Не знам. На някои италианци.

– А те къде са?

– Кой? Италианците ли?

– Да.

– Откъде да знам! Отишли са някъде.

– Без своите вещи?

Ристо нямаше повече търпение за него и въпросите му.

– Виж, мога утре да пратя някого да изпразни гардеробите, ако искаш.

– Не мога да живея в тази къща.

– Защо?

– Вижте, там тук живеят хора.

– Какво искаш ти? Да ти построя хотел? Всичките къщи са такива. Те са си тръгнали, а ние дойдохме. Така е в живота.

– А ако се върнат?

– Направи им кафе и им предложи мезе.

Щом Ристо си тръгна, Александър се върна в спалнята и събра от пода грехите, които бе хвърлил там Ристо. Закачи ги отново на закачалките, затвори гардероба и се върна обратно в кухнята. Кръжеше внимателно около масата за хранене, не искаше да докосва каквото и да било. В чашата, оставена до коритото, под тънкия слой прах видя втвърдена утайка от кафе, на дъното на тенджерата на печката имаше почернели остатъци храна, в печката – овъглени цепеници, а до тях – малки парченца вестник с обгорял ръб. На стената, на височината на очите му, имаше правоъгълно светло петно, следа от картината или снимката, която е била закачена. Александър си помисли, че някой я е присвоил, може би Ристо или някой груг, който си е позволил да влезе в изоставената къща. Вече беше изморен и се върна в спалнята, но пред леглото спря. Не можеше да легне в чужди чаршафи, затова легна на пода между леглото и гардероба, подложи под глава сакото си и скоро след това заспа. За щастие, младото му тяло тогава още не беше свикнало на удобството, което му предлагаше мекото люблянско легло.

На сутринта Александър каза още веднъж на Ристо, че не може да остане в къщата. Комисарят седеше на тъмно зад спуснатите капаци на прозорците заради непоносимо главоболие и обясни на Александър със затворени очи, че всички къщи в града си приличат и ако иска ново строителство, ще трябва сам да си го построи. Махмурлията Ристо, естествено, не беше сериозен и само искаше час по-скоро да се откачи от досадния управител на горското стопанство, но за негово съжаление, на този странен младеж му се струваше по-лесно да си построи своя къща, отколкото да се нанесе в чужда. Когато Ристо осъзна,

че Александър не го е разбрал, отвори очи и заговори с различен тон:

– Слушай, Джорджевич, ако всички могат да се нанесат в такива къщи, и ти можеш. Разбираш ли? Не ми се прави тука на светец и не ме ебавай, а се връщай обратно в твоята къща.

– Къщата не е моя, гругарю Марянович.

– Не е твоя?

– Не, не е.

– Сега всичко е наше. Нали?

– Да.

– Ако аз кажа, че къщата е твоя, значи е твоя.

– *Наше* и *мое* не е едно и също.

– Какво каза?

– *Наше* и *мое* не е едно и също.

– Ти с мен ли се ебаваш?

– Не.

– Ела.

Ристо заведе Александър до улицата и показа с ръка на север.

– Виждаш ли ония хълмчета там? До тях е моето управление. До границата. И там може да си построиш своя къща. Да гледаш през прозореца Словения.

Така махмурлията Ристо Марянович сложи основите на къщата на Александър в село Момян, точно до словенската граница и на пет километра от града, явно убеден, че по този начин е наказал младия лесничей подобаващо за гързостта му.

Седмица по-късно Александър и бременната му съпруга Яна изминаваха пеша петте дълги километра от Бује до Момян. На всеки няколко метра Александър се обръщаше назад в очакване да срещне осъдителния поглед на жена си, в очакване уморената Яна да спре, да го попита дали

случайно не е забравил, че е бременна, и колко далеч е техният парцел. А Яна просто вървеше мълчаливо след него.

Александър знаеше, че мълчанието на жена му не е добър знак и в края на пътя не го очаква въодушевление, но не му оставаше друго, освен да продължи мълчаливо, за да не би да утежни ситуацията с погрешна дума. Никога – нито преди, нито след това – пътят от Буе до Момян не му бе изглеждал по-дълъг; никога изминатият от тях път не е бил по-дълъг, нито пък е бил по-дълъг онзи, който им предстоеше да изминат; никога пътят не се беше издигал така стръмно, нито е бил по-лъкатушещ по хълмовете в Истрия.

Въпреки вече очертаня си корем Яна не изоставаше. Тя вървеше също тъй пъргаво като него и Александър знаеше, че това не може да е на добро, надявайки се Яна да спре преди Момян и още по пътя да изрече насъбралите се в нея думи. А Яна мълчеше и когато Александър спря и разпери ръце.

– Пристигнахме.

После ѝ показа залива, който се припичаше на слънцето под хълма, и обходи с пръст по крайбрежието надолу чак до Умаг, който се губеше в пролетната мъглица, показваше ѝ Буе, което оттук изглеждаше като малко сгушено селце, немного по-голямо от Момян, и Република Словения, която започваше в подножието на техния хълм.

Сякаш природата целува очите ми, описваше Александър гледката на Ристо, когато се опитваше да го убеди, че наказанието му се струва като Божи дар. Александър, заклетият атеист, наричаше *Божи дар* своя парцел, за да ядоса с това грузия, още по-заклет атеист, без да си дава сметка, че така клетият депресиран човек съвсем ще излезе от релси...

– Божи дар.

Яна никога не викаше. Когато се ядосаше, изричаше редките подобрани гуми бавно, една след друга, с дълги паузи, почти безшумно, със скованост, така че кожата на всеки, намиращ се близо до нея, настръхваше. Гледаше безучастно пред себе си, сякаш кръвта бе застинала във вените ѝ, и предизвикваше страх първо у Александър, след това у децата си, а накрая и у внуците си. А Александър казваше, че погледът ѝ никога не е бил толкова ужасяващ, както онази сутрин в Момян.

– Божи гар – каза Яна и нито дума повече, докато не се върнаха отново в Буѝе, отново в къщата в края на площада, където вечер си постилаха дъшек на пода в кухнята, вадеха вещите си от кашони и после ги прибираха пак там; където ядяха и пиеха от съдовете, донесени от Любляна, и си бяха стъкмили малък временен подслон напред големия чужд дом.

Беше казала на Александър всичко само с онези две гуми, които бяха повест за пътуването на бременната жена от Буѝе до Момян, ода за къщата накрая на света и израз на мъката по дома в Любляна. Тези гуми бяха бунт срещу всичко, а в младежкия си ентусиазъм Александър все още вярваше, че с тази история може да спечели Яна на своя страна, и затова започна да строи къщата в Момян – с вярата, че в нея, когато веднъж бъде построена, тя ще открие своя дом.

Кой знае дали го водеше желанието за пръв път в живота си да бъде на своя земя, да потърси убежище на собствено място и да уталожни в себе си страха на Естер Алехин, или пък това беше просто чувството му за справедливост, с което ден след ден искаше да натяква на целия свят, че той, Александър Джорджевич, по-скоро би минавал пеш всеки ден десетте километра от Момян до Буѝе и обратно, отколкото да легне в чуждото легло. А макар другите да постъпват така, не означава, че то е

добро и приемливо за него. Каквото и да беше, едно беше ясно. Ден след ден, с всеки камък, поставен за основите от Александър, проговаряше майка му, тя, която го бе научила, че от време на време е нормално всички да са луди и за да оцелееш, невинаги е достатъчно да се погочняваш на тълпата.

Яна не ходеше с него в Момян, а оставаше в Буйе и с гребни, едва забележими стъпки преобразяваше чуждата къща, в която бяха принудени да живеят, в своя. Тя премести далече от очите на Александър всички вещи на някогашните собственици. Изнесе посудата от кухнята, грехите от гардеробите, чаршафите от леглата, свали дори завесите от корнизите и ги прибра в мазето. Опразни го голо къщата и изгони духовете ѝ, за да се настани в нея Александър, само че той се заселваше там горе, в края на дългия лъкатушещ път към нищото.

С всеки положен камък той беше повече на онова късче подарена му земя и по-малко при нея. С всяка канка пом, която капваше от лицето му на земята и попиваше в червената пръст, той се просмукваше все повече в този свят. Едно късче от света сега беше негово, не наше, а само негово. Усещаше разликата и не се срамуваше, а напротив – чувстваше справедливост в притежанието, компенсация за годините бездомничество. Той често оставаше да седи вечер сам на своята земя, гледаше към морето и се питаше това ли е щастие, за което говореха; това ли е онова чувство просто да бъдеш, да не искаш никъде да ходиш и да си останеш неподвижен веднъж завинаги.

Александър и Яна строяха дом всеки на своя край и взаимно се канеха един друг. Това беше детинската игра на две недоносени деца, на двама незрели любовници, които си представяха по различен начин живота на възрастните. Неговото оправдание беше детството,

което бе прекарал в страха на Естер Алехин, нейното – ненавършените двайсет години, а общото им оправдание – любовта, неразгадаемата магнетична сила, която същевременно ги привличаше и отблъскваше през целия им живот.

Една сутрин Александър реши да направи малък завой по обичайния си път през града и да наmine в къщата при Яна. През деня обикновено беше зает с работата, която си намираше най-вече сам, та затова често кръжеше безцелно из горите и обозначаваше дърветата за сеч, а следобедите прекарваше в Момян, където къщата получаваше първите си очертания. После му се прииска да прекъсне този повтарящ се модел и да изненада жена си с неочаквано посещение. След дълго време отново влезе в къщата, озарена от сутрешната светлина, и на мига схвана какво е направила Яна с нея. Веднага му се разкри всичко, което дотогава убягваше на уморения му вечер поглед. Всички чужди предмети бяха изчезнали и тази чужда къща сега беше изпълнена с тях двамата. С техните остатъци храна, с техните мръсни грехи, с техните съдове, с техните вестници.

Качи се в спалнята и видя, че леглото е преоблечено с нови, техни чаршафи, а в гардеробите висяха неговите и нейните ризи. Дрехите, които Ристо беше хвърлил на пода и които той след него беше събрал и закачил отново на закачалките, вече ги нямаше. Бяха изчезнали всички следи, оставени от хората, които някога бяха яли и спали тук. Най-накрая бяха сами в къщата, най-накрая нямаше никой, който да клечи невидим до тях, никой, който да стъпва безшумно по скърцащите стъпала, който да се мести из помещенията като течение.

Сега в къщата виждаше само Яна, която приготвяше вечерята долу в кухнята, простираше прането на връвта, опъната през улицата между къщите; видя я как го чака

да се върне уморен от Момян, облегната на прозореца; видя я как си облича нощницата в банята, докато той избутва масата и разгръща дюшека на кухненския под; как стои на вратата и чака постелята да стане готова, за да може да си легне. И знаеше, че я вижда, защото спомените му бяха запълнили всички кътчета на тази къща и бяха напушили от нея онези гругите, чуждите. Къщата им се бе отдала и го осени желанието да се затвори в нея, да се люби с жена си и да забравят за дните и нощите.

Едва тогава схвана, че Яна въобще не е в къщата, и излетя паникьосан навън, тичаше стремглаво из града, търсейки бременната си жена.

А тя през това време кръжеше между стените на непостроената Александрова къща в Момян и ги докосваше, сякаш искаше да изтръгне от тях неговата привързаност към този отдалечен от всичко край, сякаш искаше да я напипа, да я усети, да поеме от нея.

Тя вървеше между стените и си го представяше как се състезава през следобедите с нощта и се стареа да свърши колкото се може повече, докато все още се вижда, докато мракът не го погълне заедно с къщата му и не го изпроводи обратно в града, обратно при нея. Представяше си мъжа си как стои пред голите стени като художник пред платно и се опитва да нарисува дом. Нещо топло, пращящо, с мирис на претоплена яхния, със стени, нежни на допир като гола кожа. Видя го затворен сред тях, заедно с нея и с детето им, скрит от всичко, различно от тях тримата. Никога не го беше питала как си представя дома, а сега ясно видя как Александър оформя с пръстите си топлото им убежище.

И тогава се започна. Хвана се за корема и веднага разбра, че няма да стигне до Буе, а ще роди точно тук, в Момян, край скелета на недовършения Александров дом.

Излезе на улицата и се огледа наоколо с надеждата да зърне когото и да било.

Нито първия път, когато Александър я доведе тук, нито сега, когато сама дойде по този път пеша, тя срещна жива душа. Къщите край улицата изглеждаха празни, но празни изглеждаха и тези в Буѐе, макар в тях да живееха хора. Привидения, които улавяше с крайчеца на окомото си как надничат през прозорците или пристъпват през дворовете в далечината. Понякога чуваше неразбираеми гласове, които достигаха до нея през площада, и ѝ се струваше, че това са гласовете на хората, живели преди това в къщата ѝ, че пътят оттук нея, на трапницата, и затваряше от страх прозорците, скривайки се в кухнята сред грънченето на посудата.

А сега Яна искаше да види тези призраци. Искаше да чуе гласовете им, подметката на обувка, докосваща пода, острието на нож, връзващо се в картофена обелка, търкането на тъкан о дъската за пране, каквото и да било, което би издавало присъствието им зад затворените капаци на прозорците. Тя не искаше да вярва на гробовната тишина, детето на път да излезе от нея също не искаше да ѝ вярва, и се запъти към вратата, като започна да тропна силно по нея. Тропаше с все сила по дебелото дъбово дърво и ѝ се струваше, че чува гласове, същите като в Буѐе, неразбираеми гласове, от които се страхуваше, но в крайна сметка продължаваше да тропна, защото детето на път да излезе не познаваше страх и не се страхуваше от призраци, а вратата трябваше да се отвори, трябваше да се отвори на детето, което искаше да влезе в къщата.

Това дете не беше на трапник, не искаше да се крие, а да отиде сред призраците и сред хората, за него всички бяха еднакви и всички му бяха понятни, то продължаваше да тропна и ето че най-накрая му отвори вратата, а от-

там го погледнаха гребните очи на старицата, казаха му нещо неразбираемо, само че сега дори и Яна разбра всичко.

Залитайки от изтощение, Александър съзря старицата, която стоеше напред улицата. Стори му се, че чака него, и помисли, че е привидение. Вече я беше виждал, но тя винаги бързо се шмугваше в къщата си, избягваше го и изчезваше зад ъгъла, а сега гледаше право в него и го канеше у тях. И привиденията са за предпочитане пред отчаянието, помисли си Александър и последва старицата в къщата, а след това последва детския плач, приближаваше го като омагьосан, докато не се озова до непознатата, която гържеше в ръце неговата дъщеря.

– Божи гар – каза той, когато непознатата положи гребничкото дете в големите му ръце. *Божји гар*, повтори след него изтощеният глас на Яна и едва тогава Александър видя на леглото в ъгъла на стаята жена си. Седна при нея и пуска да я целуне, но тя се отдръпна.

– Обещай ми – каза му тя и спря. Тялото ѝ все още трепереше от положените усилия. – Обещай ми, че никога повече няма да позволиш да ни... да ни местят по света.

– Обещавам – каза той и я целуна по потното чело.

Тогава из стаята се разнесоха неразбираеми гласове, които ги галеха, прегръщаха и им пееха. Александър потърси с поглед старицата.

– Grazie, donna sante.*

За пръв път след войната той проговори на италиански. Премахна заклинанието над самия себе си и изведнъж гласовете в къщата станаха разбираеми. Непознатите жени шепнеха за хубостта на неговото момиченце, за майчините очи и бащините устни.

С годините Божият гар в разказите на Александър се преобрази в Божии знак, показващ кой от домовете им в

---

* Благодаря, свята жено. Б. пр.

Буѝе и Момѝан е истинският. Той считаше за Божи знак това, че първородната му дъщеря беше родена в Момѝан, а не в Буѝе, градчето, което иначе стана официалното ѝ място на раждане, та затова семейство Джорджевич-Бенедейчич остана там, а къщата в Буѝе оставиха на новите напранници.

Яна представяше нещата като божие наказание заради ината на Александър, който за това, че принудил жена си да измине пътя от Буѝе до Момѝан пеш, пропуснал раждането на дъщеря си. Но това той от своя страна винаги отвърщаше: *Ако това е така, Бог трябва да е голям кретен.*

II

1.

Взех книгата от столчето до леглото, което служеше на дядо за нощно шкафче, и я отворих на мястото, между чиито страници беше пъхнато откъснато парченце вестник. Винаги му беше жал за кожените, памучните или хартиените книгоразделители, които вместо в книгите гниеха из неразтребените чекмеджета и другите разхвърляни кътчета на къщата му, докато тяхната роля бе иззета от моливи, клечки за зъби, монети и други остри или плоски предмети, попаднали му под ръка. Късният етап от живота му беше съвкупност от маловажни детайли. Изсъхналите петна по ризите, втвърдената храна по чиниите, различните връзки за обувки, изгорелите електрически крушки, нащърбените чаши, непишещите химикалки, невалидните карти, хороскопите от време оно, ключовете без катинари и катинарите без ключове – всичко това за него представляваха просто дребни, неважни дреболии, за които не си струваше да хаби отреденото му време.